

OLIV TA'LIM TIZIMIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Komilov Ro'zi Rabiyeovich

Sam DCHTI dotsenti

Salimova Marjona Abdumalikovna

SamDCHTI magistranti

Annotatsiya: Dunyoda ta'lim tizimini rivojlanish tajribasi, mamlakatlar taraqqiyotini ta'minlashning asosiy kuchi sifatida kadrlar, ularning bilimi, salohiyati, mamlakatdagi mavjud resurslardan qay darajada samarali foydalanishi, o'z vaqtida qaror qabul qila olishi bilan bog'liq ekanligini ko'rsatmoqda hamda buning amaliy ifodasi sifatida jahon miqyosida ta'lim tizimiga alohida e'tibor qaratilayotganligini ko'rish mumkin.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, universitet, institut, rektor, texnologiya, uzluksiz ta'lim, bakalavriat, magistratura.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" farmonining 1-ilovasi bilan tasdiqlangan "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasining 4-bobi "Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish"ga qaratilgan bo'lib, unda oliy ta'lim tizimini rivojlantirish, oliy ta'lim muassasalariga qamrov darajasini oshirish, oliy ta'lim muassasalarini QS va TNE xalqaro reytinglariga kirishi uchun tegishli chora-tadbirlarni amalga oshirish, har bir hududda nodavlat oliy ta'lim muassasalari sonini kengaytirish masalalariga e'tibor qaratilgan.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev Oliy Majlisga murojaatnomasida ta'kidlaganidek, "...birinchi navbatda, e'tiborni Yangi O'zbekiston uchun eng katta investitsiya bo'lgan ta'limni qo'llab-quvvatlashga qaratamiz. "Najot – ta'limda, najot – tarbiyada, najot – bilimda. Chunki barcha ezgu maqsadlarga bilim va tarbiya tufayli erishiladi".[1] Shu jihatdan, o'zgarayotgan O'zbekistonda ta'lim tizimini rivojlantirish muhim va kechiktirib bo'lmaydigan vazifa hisoblanadi. Jumladan, BMTning 2030-

yilgacha Barqaror Rivojlanish Maqsadlarida ta'kidlanganidek, oliy ta'lim jahonda barqaror iqtisodiy o'sishning yetakchi omiliga aylanmoqda. Shu tufayli keyingi yillarda yuqori malakali kadrlar tayyorlash sur'ati jahonda saqlanib, 2030-yilga borib, oliy o'quv yurtlari talabalarining prognoz soni 414 million kishiga yetadi va u 2000-yilga nisbatan 4,2 barobarga ko'pdir.[2] Bu esa o'z navbatida ta'lim tizimini yanada rivojlantirish, shu bilan birga ta'lim xizmatlarini ko'rsatish sifatini oshirish va bu orqali kadrlar tayyorlash sifatiga jiddiy e'tibor qaratishni taqozo etmoqda.

Oliy ta'lim tizimini rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish, uzluksiz ta'lim tizimini va ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirish, oliy ta'lim menejmenti bo'yicha iqtisodchi olimlar va mutaxassislar tomonidan o'zlarining ilmiy-tadqiqotlarida turli qarashlar va fikrlar keltirib o'tilgan. Jumladan, XIX asrning so'nggi yillarida ingliz iqtisodchisi, iqtisodiy ta'limotning neoklassik yo'nalishi asoschilaridan biri A.Marshal "...bilim ishlab chiqarishning eng kuchli dvigatelidir. U o'ziga tabiatni bo'ysundirishga va uning kuchlarini bizning ehtiyojlarimizni qondirishga safarbar etish imkonini yaratadi" degan tushunchani ilgari suradi.[3]

E.Denison tadqiqotlariga ko'ra, ishchi kuchining sifatini oshirishga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omil ta'lim tizimining rivojlanishi sanalsa,[4] P.Drakerning fikricha, hozirgi kunda "bilimlar kapital va ishchi kuchini chetga surib, ishlab chiqarishning yetakchi omiliga aylanmoqda".[5] Iqtisodchi olimlar M.V.Boguslavskiy va Y.V. Neborskiyning fikricha, ta'limning globallashuvi, siyosiy risklar, resurslar muammosi, markaz va chekka hududlar o'rtasidagi nomutanosiblik, byurokratiya va samarali boshqaruvning yo'qligi kabi eng muhim muammolarni hisobga olmay turib, oliy ta'lim tizimini rivojlantirish kontseptsiyasini tuzib bo'lmaydi.[6] L.Vlaskin va L.Grinbergning ilmiy izlanishlarida oliy ta'limning sifati ko'p qirrali, ko'p darajali hamda dinamik tushuncha bo'lib, u ta'lim modelining mazmuniy birligiga, muassasaning missiya va vazifalariga hamda o'ziga xos ma'lum standartlarga bog'liqdir deb ta'kidlanadi.[7]

A.Karimov, L.Peregudov va M.Saidovning fikrlaricha, oliy ta'lim sohasida sifat ko'p qirrali kontseptsiya hisoblanadi. U ta'lim sohasidagi barcha funktsiya va faoliyat

International Conference on Education and Innovation

turlarini, jumladan o'quv va akademik dasturlar, ilmiy tadqiqotlar, stipendiyalar, mutaxassislar bilan to'liq ta'minlanganlik holati, bino va inshootlar, moddiy-texnik baza va jihozlar, jamiyat va akademik muhit farovonligi yo'lidagi barcha chora-tadbirlarni qamrab olishi lozim.[8]

Mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq mamlakatimizning ham siyosiy, ham ijtimoiy-iqtisodiy sohalarida, shuningdek ta'lim tizimi, jumladan oliy ta'lim tizimida tub islohotlar amalga oshirib kelinmoqda. Ta'lim sohasini rivojlantirish, uni jahon andozalariga mos ravishda isloh qilish, bilim, malaka va ko'nikmalarga ega zamon talablariga mos kadrlar tayyorlash ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilab olindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yilning 8-oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5847-son farmoni imzolangan bo'lib, unga asosan Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi va uni amalga oshirish bo'yicha yo'l xaritasi tasdiqlandi. Konsepsiyaga muvofiq oliy ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha quyidagi yo'nalishlar belgilandi. Jumladan: oliy ta'lim bilan qamrovni kengaytirish, oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish, ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish, oliy ta'lim muassasalarida ilmiy tadqiqot ishlari natijadorligini oshirish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, ilm-fanning innovatsion infratuzilmasini shakllantirish, ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlar ta'sirchanligini oshirish, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash jarayoniga kadrlar buyurtmachilarini faol jalb etish, oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy mustaqilligi va barqarorligini ta'minlash, moddiy-texnik ta'minotini mustahkamlash, oliy ta'lim muassasalarini tizimli rivojlantirish va boshqaruv faoliyatini takomillashtirish, korruptsiyaga qarshi kurashish va shaffoflikni ta'minlashning ta'sirchan mexanizmlarini joriy etish, oliy ta'lim tizimining investitsiyaviy jozibadorligini oshirish, xalqaro miqyosda tanilishi va raqobatbardoshligini ta'minlash.

International Conference on Education and Innovation

Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi hamda tizimda samarali boshqaruvni joriy etilishi natijasida qator ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarining 77 tasida sirtqi, 28 tasida kechki ta'lim shakllari qaytadan joriy etildi, 12 tasida bakalavriatning 16 ta ta'lim yo'nalishi bo'yicha masofaviy ta'lim shakli joriy etildi. 22 ta xorijiy mamlakatlarning 60 dan ortiq oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda 300 ga yaqin qo'shma ta'lim dasturlari asosida kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yildi.

2023/2024-o'quv yilidan boshlab, davlat oliy ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilishning davlat buyurtmasi parametrlari faqat davlat granti bo'yicha tasdiqlanishi belgilandi. To'lov-kontrakt asosidagi qabul parametrlari bo'ysunuvi bo'yicha tegishli vazirlik (idora) tomonidan Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar ta'lim vazirligi bilan kelishilgan holda tasdiqlanadi. Barcha ta'lim shakllari bo'yicha oliy ta'lim muassasalariga o'qishga kirish uchun ariza topshirish raqamlashtirildi va abituriendlardan qo'shimcha hujjatlar talab etish amaliyoti bekor qilindi. Bakalavriat abituriendlariga bir vaqtning o'zida 5 tagacha ta'lim shaklida hamda ta'lim yo'nalishini tanlash imkoniyati berildi. Davlat oliy ta'lim muassasalari magistraturasiga qabul abituriendlarning bakalavriat diplom bali o'rtacha ko'rsatkichi asosida amalga oshirilishi hamda qo'shimcha imtihon o'tkazilmasligi, qabul bir yilda ikki marta - avgust va yanvar oylarida tashkil etilishi belgilandi.

Oliy ma'lumotli kadrlarga ehtiyoj yuqori bo'lgan olis, chekka va tog'li hududlarda joylashgan umumta'lim maktablari uchun maqsadli qabul ko'rsatkichlari belgilandi. Chet el fuqarolarini oliy ta'lim muassasasi tomonidan o'tkaziladigan suhbat natijasiga ko'ra o'qishga qabul qilish joriy etildi. Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasining tavsiyanomasini olgan, oliy ma'lumotga ega bo'lmagan xotin-qizlar uchun bakalavriatning kunduzgi ta'lim shakli bo'yicha umumiy belgilangan davlat granti asosidagi qabul parametrlariga qo'shimcha 2000 ta davlat granti ajratilishi yo'lga qo'yildi. Davlat oliy ta'lim muassasalari magistraturasiga talabalikka qabul

qilinib, to'lov-kontrakt asosida tahsil olayotgan xotin-qizlarning to'lov-kontrakt miqdori davlat byudjeti mablag'lari hisobidan qoplanishi belgilandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига муурожаатномаси. 2022 йил 20 декабрь, <https://www.xabar.uz/jamiyat/shavkat-mirziyoyevning-oliy-majlis-va-ozbekiston-xalqi>.
2. Marshall A. Principles of Economics. London: Macmillan. 1890.
3. Денисон Э.Ф. Исследование различий в темпах экономического роста. – М.: Издательство «Прогресс», 1971. – 646 с
4. Дракер П. Посткапиталистическое общество // Ж. Экономика XXI века. – М., 1999, № 11. – С. 3-4.
5. Богуславский, М.В. Перспективы развития системы Высшего образования в России / М.В. Богуславский, Е.В. Неборский [Электронный ресурс] // Интернетжурнал «Науковедение». - 2015. - Т.7. - №3. - С. 139. - Режим доступа: <http://naukovedenie.ru/PDF/111PVN315.pdf>.
6. Lazar Vlasceanu, Laura Griinberg, and Dan Parlea. (2004). Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions. Bucharest: UNESCO [ISBN 92- 9069-178-6].
7. Каримов А.А., Перегудов Л.В. Основы системы мониторинга и управления качеством высшего образования. – Т., 2003. Стр. 46.; Саидов М. Олий таълим менежменти ва иқтисодиёти. – Т.: 2002. Б. 51